

Het is toch wat... de eikenprocessierups!

De eikenprocessierupsen hebben dit jaar de gemoederen goed beziggehouden door in groten getale op de meeste plaatsen in Nederland voor overlast te zorgen. Recent is een aantal nieuwe feiten over de eikenprocessierups aan het licht gekomen.

Explosieve groei

Ik hoor vaak: "Je hebt gelijk gekregen na al die jaren waar schuwen dat de populatie eikenprocessierupsen explosief zou groeien in Nederland". Maar dat ik daar nu een goed gevoel aan overhoud? Nee, beslist niet. Persoonlijk vind ik eikenprocessierupsen erg interessant door hun levenswijze. Maar helaas zijn ze gevaarlijk voor mens en dier als deze in contact komen met de irriterende brandharen.

Kookpunt

Hoewel eikenprocessierupsen warmteminnend zijn, hebben ze ook een soort van 'kookpunt' in hun nesten. Als de temperatuur in het nest meer dan 32 graden Celsius is verlaten ze het nest en graven ze zich in de grond in. We hebben in de afgelopen jaren juist in de periode van nestvorming, of vlak voor het verpoppen, een aantal hittegolven gehad. Dan komen de rupsen 's nachts uit de grond en gaan op zoek naar voedsel. Bij het ochtendgloren gaan ze weer terug naar hun grondnest, waar ze verblijven en verpoppen tot vlinder.

Diapauze

Wat het nog gecompliceerder maakt is dat de eikenprocessierupsen ook in verlengde diapauze kunnen gaan. Diapauze is een heel gewoon verschijnsel in de insectenwereld dat optreedt als de omstandigheden niet gunstig zijn, bijvoorbeeld door warmte of koude of door voedselgebrek door kaalvraat. De verdere ontwikkeling wordt dan uitgesteld tot de omstandigheden weer verbeteren. De rupsen kunnen tenminste één tot twee jaar in de grond verblijven. Ergens is een mechanisme dat een seintje geeft als ze weer tevoorschijn kunnen komen.

tenwereld dat optreedt als de omstandigheden niet gunstig zijn, bijvoorbeeld door warmte of koude of door voedselgebrek door kaalvraat. De verdere ontwikkeling wordt dan uitgesteld tot de omstandigheden weer verbeteren. De rupsen kunnen tenminste één tot twee jaar in de grond verblijven. Ergens is een mechanisme dat een seintje geeft als ze weer tevoorschijn kunnen komen.

Late nestvorming

Nog opvallender is het feit dat er steeds meer late nestvorming tot in het najaar plaatsvindt. Deze rupsen kunnen dan hun cyclus niet voltooiën; ze verlaten de bomen als het blad niet meer mals genoeg is en kruipen in de grond. Vervolgens komen ze in mei tevoorschijn, meestal na IJsheiligen, en mengen ze zich met de aanwezige populatie. Dat verklaart waarom op diverse plekken, ondanks drie rupsenbestrijdingen met preventieve bespuitingen, toch nog eikenprocessierupsen in groten getale in de bomen aanwezig waren terwijl de bomen geen symptomen hadden van grote aantasting. Veelal werd dit toegeschreven aan mislukte preventieve bespuitingen, waardoor aangenomen werd dat producten zoals nematoden en bacteriën opeens niet meer effectief zouden zijn. Ook hier is sprake van een soort van diapauze. Dit is zeker een onderwerp voor nader onderzoek.

Monitoring

Meer dan ooit is het nodig om een goed monitoringsprogramma op te zetten met feromoonvallen die de mannetjes wegvangen. Al jaren wordt door veel gemeenten en enkele provincies gebruik gemaakt van feromoonvallen om de populatie te

volgen, maar dit zou door veel meer gemeenten en provincies gedaan moeten worden. Veel gebieden zijn niet gedekt waardoor geen inzicht in de vluchtperiode verkregen kan worden. Het wordt vaak te duur gevonden, maar het is wel een essentieel stuurinstrument in de beheersing van de eikenprocessierups. Meten is weten: het alleen afgaan op oude nesten is niet meer afdoende omdat veel nesten dan al verlaten zijn. Op grond daarvan kan niemand met zekerheid zeggen *wanneer* de vlinders zijn uitgevlogen.

Hulp uit de natuur!

Het is al langer bekend dat veel vogels, waaronder mezen, eikenprocessierupsen eten. Een daarvan is de koolmees. Koolmezen zijn heel behendig in het verwijderen van de brandharen van de oudere rupsen. Ze schudden de rups heen en weer totdat deze alle brandharen heeft afgeschoten (dat is hun enige verdediging) en dan pas eten ze de rups op. Mensen krijgen veel voorlichting over de gevaren van de brandharen en zo'n vogeltje weet het gewoon. Dat is toch knap! Wat nog niet bekend was is dat de koolmezen ook de poppen van de rupsen uit de nesten halen en opeten. Dit is ook op film vastgelegd (www.youtube.com/watch?v=k7fKcoU6rfg). De rupsen zitten hutjemutje onderaan in het nest waar ze verpoppen. Bovenop ligt een isolatielaag van vervellingshuidjes en uitwerpselen. De koolmees hakt vakkundig dwars door het nest om bij de eiwitrijke poppen te komen.

Beheersmethoden

Vogels alleen zijn niet de enige oplossing voor de eikenprocessierupsenproblematiek, maar een van de onderdelen die bijdragen aan de beheersing. Stimulering van biodiversiteit waardoor natuurlijke vijanden een kans krijgen om zich te ontwikkelen, preventieve bespuitingen en monitoren met feromoonvallen zijn ook belangrijke factoren in de beheersing. Het wegvangen van de mannetjes met feromoonvallen heeft nog een positief neveneffect: als ze gevangen worden voordat ze gepaard hebben scheelt dat ook al in het aantal rupsen in het daaropvolgende jaar. De geslachtsverhouding is laag met ander-

half tot twee mannetjes per vrouwtje. Alleen de mannetjes zijn in staat om meerdere keren te paren.

Biodiversiteit

Naast vogels, jagen ook hoornaars, grootoorvleermuizen en verschillende soorten insecten op de eikenprocessierupsen en vlinders. Het stimuleren van de biodiversiteit lijkt dus een goede methode, maar men moet zich realiseren dat het bevorderen van biodiversiteit een proces van jaren is. Het is niet zo dat het inzaaien van bermen de problemen meteen oplost. De populaties van natuurlijke vijanden zoals sluipwespen, sluipvliegen, (roof)kevers en (roof)wantsen moeten zich kunnen ontwikkelen en daarvoor moeten er ook rupsen zijn. Deze methode is derhalve niet geschikt voor woonwijken met eikenbomen die dichtbij de huizen staan noch voor locaties waar veel mensen komen. Het is meer geschikt voor buitengebieden en stille bermen van wegen waar zich geen mensen of dieren ophouden. Het is belangrijk om een goede afweging te maken alvorens men probeert de biodiversiteit te bevorderen.

En nu?

Het kan zomaar zijn dat er in 2019 ineens weinig eikenprocessierupsen zijn, waardoor de conclusie zou kunnen worden getrokken dat ze weer verdwenen zijn. Daar zou ik niet op wedden... We weten immers niet hoeveel rupsen zich in de grond bevinden noch wanneer ze als vlinders zullen uitvliegen en er weer een onhoudbare situatie ontstaat.

We moeten het hoofd koel houden en rekening houden met allerlei scenario's. We moeten de juiste maatregelen nemen om verrassingen in de toekomst te voorkomen. Ook de bezuinigingen op de bestrijding moeten worden teruggedraaid. Bekostigen van de beheersing moet niet alleen uit het 'groenpotje' komen, maar ook uit de potjes van volksgezondheid en toerisme. Uiteindelijk heeft eenieder hier baat bij!

In de editie van DIERPLAGEN Informatie van maart 2019 gaan we dieper in op de eikenprocessierupsen in Nederland.

Recent is waargenomen dat koolmezen, behalve de rupsen, ook de poppen van de eikenprocessievlinder weten te vinden.

Tekst en foto's:
Silvia Hellingman, Kenniscentrum
Eikenprocessierups

Een symbolisch beeld voor 2018: de stam van de boom is grotendeels bedekt met rupsen.

